اختيار سولنگي

راشد مورائيءَ جي ڪلام ۾ متحرڪ ۽ غيرمتحرڪ عڪس

Kinetic and Static Images in the Poetry of Rashid Morai

ABSTRACT:

Literature is a major form of human understanding. It has worked wonders to promote the sense of beautiful aspects of human life. It is no exaggeration to say that literature has educated us. Moreover, it has consistently helped to bring about pleasure, beauty and entertainment. The striking sight of the moonlight, rising of the sun, chirping of the birds, smiling of the babies and damsels are various shades of natural beauty presented in the form of literature. The literature of Sindh has monumentally produced literary products of international worth and reputation. Shaikh Ayaz, Ustad bukhari, Tajal Bewas, Adal Soomro, Ayaz Gul and Rashid Morai are some of the great literary icons of this land. Rashid Morai's verses are replete with the spirit of nationalism, realism, classicism and romanticism which presents significant themes. Morai has written almost all genres of Sindhi literature viz: Geet, Ghazal,Wai, Nazam, etc. This research paper focuses on Kinetic image & Static images found in Kafion, Geet ain Ghazal Morai.

ادب ٻولي سماج جو، هڪ جمالياتي روپ آهي. جنهن جي جمال ۽ ڪمال هميشه انساني دلين تي حڪومت ڪئي آهي. سو ان ڪان منهن موڙڻ، زندگيءَ ڪان منهن موڙڻ جهڙو آهي. زندگيءَ ڪان منهن ته ڪوئي بي شعور انسان ئي موڙي سگهي ٿو. باقي ته با شعور انسان زندگيءَ سان پيار ڪندو آهي، ۽ زندگيءَ جي سڀني روپن جو قدر ڪندو آهي. زندگي جيئن به آهي، جهڙي به روپ ۾ ملي آهي، اها سڀني کي پياري آهي. ۽ ان ۾ جيڪي تجربا، مشاهدا ۽ مطالعه ٿين ٿا، اهي سڀ جو سڀ انسان جو وڏو سرمايو آهن. ۽ انهن سڀني جو نچوڙ، اسان کي ادب جي روپ ۾ ملي ٿو. رات جي سانت ۾، چنڊ جو اڀرتي وڌڻ به، زندگي جي علامت آهي. هوائن جا ساز وڄائڻ جنهن تي وڻن جي پنن جو محو ِ رقص ٿيڻ به زندگيءَ جي دل ڪش علامت آهي. جيڪا روح کي راحتون بخشيندي آهي، اها انسان جي مٿان فطرت جي ڪرم نوازي آهي. ۽ شاعري به فطري خوبصورتين مان هڪ خوبصورتي آهي. شاعريءَ ۾ زندگيءَ جون بيشمار

حقيقتون موجود آهن، جيڪي انسان جي لاءِ مشعل راهه ڪان گهٽ نه آهن. ۽ وقت جي جديد تقاضائن مطابق، شاعريءَ تي جيڪي تحقيقون ۽ تجربا ٿيا آهن، انهن تحقيقن ۽ تجربن مان، شاعريءَ ۾ عڪسن جو موجود هجڻ به هڪ تحقيق آهي. اسان عڪسن کي شاعريءَ ۾ ڪيئن ۽ ڪهڙي طريقي سان ڳولهي سگهون ٿا؟ اهو بلڪل آسان آهي، بس اسان کي پنهنجا محسوس ڪرڻ وارا حواس مڪمل طرح متحرڪ رکڻ گهرجن. چو ته هر عمل ۾ نفسيات جو وڏو عمل دخل هوندو آهي. جيڪڏهن ذهن منتشر هوندو ته حقيقتون مڪمل طرح حاصل نه ٿي سگهنديون. مختلف حواسن سان محسوس ٿيندڙ عڪسن جو تعداد 12 آهي، جيڪي هيٺ ڏجن ٿا.

1. ڏسڻ جا عڪس (Visual images)
2. ٻڌڻ جا عڪس (Auditory images)
3. غير متحرڪ عڪس (Static images)
4. متحرڪ عڪس (Kinetic images)
5. سنگهڻ جا عڪس (Olfactory images)
6. ذائقي جا عڪس (Taste images)
7. ڇهڻ جا عڪس (Tactile images)
8. حرارتي عڪس (Thermal images)
9. رنگين عڪس (Color images)
10. حواسن کي لطف ڏيندڙ عڪس (Sustatory images)
11. انتقالي مشاهدي وارا عڪس (Synaesthetic images)
12. ٻٽا عڪس (Complex images) (1)

مٿي ڏنل 12 عڪسن جي الڳ الڳ ۽ منفرد سڃاڻپ آهي. پر هتي صرف ٻن متحرڪ عڪسن (Kinetic images)۽ غير متحرڪ عڪسن (Static images) تي ڳالهائڻو آهي. جن لاءِ راشد مورائيءَ جي شاعريءَ جي چونڊ ڪئي وئي آهي.

راشد 1957ع کان شاعريءَ جي شروعات ڪئي، کيس شاعري ورثي ۾ ملي آهي، سندس ڏاڏو سيد نور شاهه ۽ والد سيد سعيد علي شاهه ”خادم“ پڻ سنا شاعر هئا. جن جي شاعري مذهب ۽ مجاز جو سنگم آهي. ۽ راشد جو 67-1966ع دوران ون يونٽ ۽ آمريت خلاف تحريڪن ۾ ڪم ڪندي، قومي شاعريءَ طرف لاڙو ٿيو. راشد جي شاعريءَ ۾ فني پختگي، جدت، جماليات،

حقيقت پسندي، قوم پرستي، خوشي، غم، پيار، محبت، چوٽيون، محاورا، تشبيهون، استعارا، تجربا، مطالعو ۽ مشاهدو ملي ٿو.

"راشد جي شاعريءَ جو پهريون ڪتاب "سنڌڙيءَ جو سوداءُ"، 80-1970ع واري ڏهاڪي ۾ ڇپيو هن وقت ناياب آهي. "مينديءَ سندا ڪيت"، 2004ع ۾ ٻيو ڇپرو، حيدرآباد مان سچل پبليڪيشن ڇپيو. "دل جو شهر"، 2004ع ۾ المهراڻ فائونڊيش، سانگهڙ طرفان ڇپيو. "شعلا شعلا واءُ ۾"، قومي شاعريءَ جو مجموعو، 2013ع ۾ نيشنل پبلشنگ هائوس، حيدرآباد مان ڇپيو "ديوان راشد" 2013ع ۾ ٻيو ڇپرو، سنڌي ساهت گهر، حيدرآباد مان ڇپيو. ۽ بحث هيٺ آيل ڪتاب، "ڪافيون، گيت، غزل" 2008ع ۾، المهراڻ فائونڊيشن، سانگهڙ طرفان ڇپيو، ۽ هن ڪتاب سنڌي لينگويج اٿارٽي طرفان انعام پڻ حاصل ڪيو آهي. ان کان علاوه "پاڻيءَ تي پهرو" ڪهاڻين جو مجموعو، 2006ع ۾، فهد پبليڪيشن، حيدرآباد طرفان ڇپيو. "اڳتي تاڻ امنگ جي" مضمون ۽ خاڪا، المهراڻ فائونڊيشن، سانگهڙ طرفان ڇپيو. "جوڀن جهوٽو واءُ جو 2008ع ۾، سجاڳي پبليڪيشن حيدرآباد طرفان ڇپيو. "راشد جي رهاڻ" انٽرويوز جو مجموعو به ڇپيل آهن.۽ "خط خوشيءَ مان ڪول" 2011ع ۾، المهراڻ فائونڊيش، سانگهڙ طرفان ڇپيو". (2)

سندس شاعريءَ جي ڪتاب "ڪافيون، گيت، غزل" ۾ متحرڪ عڪسن (Kinetic images)۽ غير متحرڪ عڪسن (Static images) تي ڳالهائڻ کان پهريان ڏسي وڃي ته، متحرڪ عڪسن (Kinetic images)جي سڃاڻپ ڪيئن ڪجي؟

متحرڪ عڪسن (Kinetic images): عڪس شاعريءَ ۾ محسوس ٿيندڙ تصويرون آهن، جن لاءِ جمشيد لکي ٿو ته،

"متحرڪ عڪسن جي سڃاڻپ لاءِ اسان جيڪا تحرير/شعر پڙهون ته، اسان کي ايئن محسوس ٿئي ته، اهو منظر جيڪو هن شعر ۾ ڏنو ويو آهي، مثال: مينديءَ جي تارين جي لڏڻ جو منظر آهي، يا مينهن جي وسڻ جو منظر آهي، يا وري ڪنوڻ جي تجلن جو ذڪر آهي، اهي سڀ منظر حرڪت ڪري رهيا آهن ته، اسان کي سمجهڻ گهرجي ته، هي متحرڪ عڪس (Kinetic images) آهن". (3)

هاڻي ڏسجي ته راشد جي شاعريءَ ۾ متحرڪ عڪس ڪهڙي روپ ۾ استعمال ٿيل آهن؟

اڄ ڪانگ ڪوني تي پيو ٻولي، ٻڌو ڙي! ڪن ڪولي
ايندو هو پرين پرڏيهي

گرهه ڪري ٿو منهنجي اک به ٿي ڦڙڪي
اک ٿي ڦڙڪي منهنجي دل به ٿي ڌڙڪي
ياڄ ڪاڏي غمن جي آ ٽولي، ٻڌو ڙي! ڪن ڪولي
(4)

هر قوم ۾ ڪي رسمون، رواج ٿيندا آهن، جيڪي ٻين قومن کان جدا ۽ مختلف هوندا آهن، پر ان سان گڏو گڏ ڪجهه عقيدا ۽ وهم به هوندا آهن، جن جو بنياد عجيب ۽ انوکي قسم جو هوندو آهي. سنڌي قوم ۾ به تمام گهڻيون رسمون ۽ رواج موجود آهن، پر ڪجهه انوکي قسم جا عقيدا ۽ وهم به موجود آهن، جيڪي ٻين قومن کان نرالا ۽ منفرد آهن. جهڙوڪ: ڪانگ جي لنوڻ تي اهو گمان ڪيو ويندو آهي ته، ڪو مهمان اچي رهيو آهي، يا ڪنهن ڏورانهين ڏيهه ويل، عزيز جي واپس اچڻ جا خيال دل ۾ پيا ڪر ڪٽندا آهن. مٿين شعر ۾ به انهن ٽنهي ڳالهين جو ذڪر ٿيل آهي، ۽ شعر ۾ متحرڪ انقالي مشاهدي وارا عڪس (Kinetic synaesthetic images) موجود آهن.

راشد راڻل جا ته ڪنن ۾ ٻيهر ٻول ٻريا،
نس نس منهنجي ناچ نچي ٿي، جڻ ڪي ساز ڇڙيا. (5)

محبوب جي به دنيا ۾ عظيم هستي ٿئي ٿي. جنهن جو هر گفتو، هر ناز، هر ادا ۽ انداز عاشق جي دل تي نقش ٿيو پوي. جيڪڏهن ٿورڙي جدائي يا وِڇي پئجي وڃي ته، زندگي بي مزا ۽ بي چسي لڳندي آهي. پر جيڪڏهن اچانڪ ۽ اوچتو، من کي موهيندڙ، دل تي راڄ ڪندڙ هستيءَ جو آواز ٻڌڻ جي حواسن تائين پهتو ته، خوشيءَ جون لهرون رت ۾، مهراڻ جي موج واري مستي پيدا ڪري ڇڏينديون آهن. ۽ نس نس ناچ ڪندي آهي.مٿين شعر ۾ ٻڌڻ وارا متحرڪ عڪس (Kinetic images)موجود آهن.

کارونجهر جي ڪور تي، ڪي نچن پيا مور،
ڪينجهر جي ڪنڌيءَ تي، چرن پيا ڍور،
ڪيو نينهن نظاري نهال، هجي حاصل اسان کي وصال
او سهڻا، موٽي آ!

سکر، بکر، روهڙي، اُتر کان اروڙ،
ڏکڻ روپا ماڙيءَ تي، پيو وسي ٻنا ٻوڙ،
ڪري ڪڪرن ڇڏيو آ ڪمال، هجي حاصل اسان کي وصال
او سهڻا، موٽي آ! (6)

ڪارونجهر جي ڪور تي مورن جو نچڻ، سنڌ جي سونهن جي ساراهه آهي. ٻيو ته اها آگاهي پڻ آهي ته اسان وٽ ڪارونجهر جي علائقي ۾ مور به موجود آهن. جن جو ناچ ڏسڻ واري کي موهي وجهندو آهي، ۽ ڪينجهر جي ڪنڌيءَ تي ڍورن جو چرڻ به سنڌ جي خوشحاليءَ جي علامت آهي. سکر، بکر، روهڙي ۽ اروڙ چار ئي شهر جي غور ڪري ڏسبو ته تاريخي حيثيت رکندڙ آهن،

”بکر جي قلعي جو بنياد 333هه ۾ پيو، (جيڪو بيضوي شڪل جو اپٻيٽ، 800 وال ڊگهو، 300 وال ويڪرو ۽ دريائي مٿاڇري کان 25 فوٽ مٿي آهي) عباسي خليفن جي ڏينهن ۾ مهراڻ جي ٻن شاخن جي وچ ۾ تعمير ٿيو. ”تحفة الڪرام“ ۾ سندس اڳوڻو نالو فرشته ڏنل آهي. بکر الور (اروڙ) جي ويرانيءَ کان اڳ آباد ٿيو ۽ مٿس هجري ستين صديءَ ۾ بکر نالو پيو“. (7)

مٺا ماڻهو سنڌ جا، مٺيون تن جون ٻوليون،
ٿلن ٿور سهڻي، هلن هوري هوري!
(8)

سنڌي ماڻهوءَ جي سادگي، لکن ۾ پڌري هوندي آهي.۽ سڀاجهڙائپ وري ايتري وڌندڙ هوندي آهي، جو پنهنجي ڳوٺ کان، هڪ ڪلو ميٽر جي مفاصلي تي هوندو ته به، پر وارو علائقو پرديس پيو ڀاسندس. ۽ اداس ۽ پريشان هوندو ته، ڪٿي رات نه پئجي وڃي. جي رات پئجي وئي ته، هتي ڪنهن وٽ رهندس؟ پويان گهر جي ڀاتين تي الائي ڪهڙي گذرندي؟ پيو الله کي ياد ڪندو ۽ دل ئي دل ۾ پيو دعائون گهرندو ته، من ڪا سواري ملي پوي ته، خير سان گهر وڃي پهچان.هيءَ سادگي جنهن مٿيءَ جي ماڻهن ۾ هوندي، اهي نفرت جا ٻج ڪڏهن به

ڪونہ پوکيندا آهن. اهو ئي سبب آهي جو هزارين سالن کان سنڌ ڌرتيءَ تي ڌاريون قومون ڪاهون ڪنديون رهيون آهن، پر ڪڏهن بہ سنڌي قوم ڪنهن تي ڪاهہ ڪونہ ڪئي آهي. سندن ٻولي بہ مٺڙي ۽ من کي موهيندڙ آهي تہ، سلوڪ بہ سهڻو آهي، جيڪڏهن ڪو مهمان آيو ۽ ڪجهہ ڏينهن رهي جڏهن واپس وڃڻ جي ڪندو تہ، من ماندو ٿي پوندن ۽ اکين ۾ نمي پئي نظربي. ڪچهرين جا ڪوڏيا سڄي رات گذري ويندي پر ڳالهين ڪندي نہ ڍاپندا. جن جي تعريف ۾ جيترو لکجي گهٽ آهي. مٿين شعر ۾ حواسن کي لطف ڏيندڙ متحرڪ عڪس موجود آهن.

لڱ ڏکن تا، ڏند وڄن تا،
سرديءَ ۾ پيا، اڪ سڙن تا،
"راشد" ٻيڙي غرق ٿئي شل! ههڙي تنگ سياري جي (9)

مٿين شعر ۾، تمام خوبصورت نموني سياري جو ذڪر ڪيل آهي، سرديءَ ۾ لڱن جو ڏڪڻ ۽ ڏندن جو وڄڻ تہ مجيوسي، پر اکن جي ساون پنن کي بہ سيءُ ساڙي ٿو ڇڏي. اهو بہ سندس مشاهدي جو پهلو آهي، سيءَ جو هي روپ بہ راشد جمالياتي رنگ ۾ پيش ڪيو آهي. پر هينئن سٺ ۾ وري روايتي سنڌي انداز ۾، سياري جي موسم کي پاراتا پيو ڏي، ان ۾ بہ مصلحت موجود آهي، غريب ماڻهو نہ سياري ۾ سک سان سمهي سگهندو آهي، نہ سانوڻ ۾، سو سندس ڊگهي، تيز ۽ حساس شاعراڻي نگاهہ انهن مسڪين ماڻهن جي احساسن کي پروڙي ٿي ونئي ۽ مٿين شعر ۾ اهي تصويرون محفوظ ٿو ڪري ڇڏي. هي بہ انقالي مشاهدي وارا متحرڪ عڪس (Kinetic synaesthetic images) آهن.

ناهي اوڇڻ، ٻوڇڻ ماءُ، نہ ڪوئي اولو يا ڪا اوٽ،
امان، اڄ سيءُ بہ ڏاڍو آ!
اوتي اُتر واءُ لڱن ۾، ڏڪڻيءَ جي ڦڙڦوٽ،
امان، اڄ سيءَ بہ ڏاڍو آ! (10)

هن شعر ۾ تڏا متحرڪ عڪس ڪم آيل آهن. غربت ۽ بيوسيءَ واريون هانءُ ڏاريندڙ تصويرون بہ هن شعر ۾ موجود آهن، جيڪي سنڌ ۾ رهندڙ انهن مسڪين ماروئڙن جون آهن، جيڪي سياري ۾ ساون وڻن کي ساڙيندڙ سيءَ جو منظر پيش ڪري رهيون آهن، بنا اجهي بيوسيءَ مان، امڙ کي دانهيندي

احساس جا اٽڪڻ اولڙا اپاريندي، معصوميت مان سيءَ جي شڪايت ڪرڻ ڪان سواءِ ٻيو چارو ڪري سگهجي، جڏهن ٻي ڪا واهه وسندي نه هجي.

ڪنهن ڳالهايو جي گهنڊ وجهي، جڻ ڇوري ٻار ڪي چڙٻ ملي،
يادن جا پيا جڻ ڦٽ اُٿلي، ٻي چئن لڇان، ڦٿڪان وينو!
(11)

انساني، مزاج ۽ رويه به موسمن وانگر پيا بدلبا رهندا آهن، ڪڏهن بهار جي مند ۾ برسات جيان پيا وسندا آهن. ته ڪڏهن گرمين جي اُڪَ جيان، من تي مونجهارو ڪري چڙهيندا آهن، ته ڪڏهن ماڪ جيان چمڪندڙ موتي بڻجي من تي پيا وسندا آهن، پر اجان به جڏهن انسان اڪيلائيءَ جي عالم ۾ هجي ته، هر ڏسڻ واري جي نگاهه ۾ زهر جو سيلاب پيو نظربو آهي. اهڙي صورتحال ۾ ته، گهنڊ وجهي ڳالهائڻ، ڇوري ٻار ڪي ڏنل چڙٻ ڪان گهٽ نه آهي. اها چڙٻ جنهن ۾ ڏنڀ جو احساس ٿئي، ان وقت انسان ماضيءَ جي خوشين کي ياد ڪري زارو قطار، روئڻ سان گڏوگڏ لڇڻ ۽ ڦٿڪڻ ڪان سواءِ ٻيو ڪري به ڇا ٿو سگهي. راشد جي مٿين شعر ۾ به ڪجهه اهڙي ئي قسم جي ڳالهه ٿيل آهي. لڇڻ ۽ ڦٿڪڻ واري ڪيفيت متحرڪ عڪسن کي ظاهر ڪري ٿي.

اسان جا ته لوڏيا ٿي حورن هندورا،
پئي رات راشدا! پرينءَ جي شهر ۾
(12)

جنهن جو اٿڻ، ويهڻ، هلڻ، ڏسڻ ۽ ڪلڻ ساهه کي سڪون ڏيندو هجي. جنهن کي ڏسڻ لاءِ دل دعائون گهرندي هجي، ان جي شهر ۾ رات رهڻ به جنت ۾ رهڻ جهڙو ئي لڳندو، ۽ سڄي رات سوچن ۾ ساجن جو هجڻ، حورن جي هندورن لوڏڻ ڪان گهٽ ڪو نه محسوس ٿيندو. سو راشد جي به رات پرينءَ جي شهر ۾ جو گذري ته، ڪيس سندا خيال نند جي حالت ۾، حورن جي هندورن ۾ لڏندي محسوس ٿيا آهن. محبوب جي شهر کي ماڻ ڏيڻ، به محبت جي مقام کي اعليٰ درجو عطا ڪرڻ آهي. ۽ پرينءَ کي منفرد ڪري بيهارڻ آهي. مٿين شعر ۾ حواسن کي لطف ڏيندڙ متحرڪ عڪس ڪم آيل آهن.

گهٽڻ جا خيال ۽ نظريا، وئي لوڙهي آ مايوسي،
مگر ٿي ذهن منهنجي ۾، ڪڏهن پيچ ڏاهه ڪانهي ڪا.
(13)

هن شعر ۾ حواسن کي لطف ڏيندڙ متحرڪ عڪس آهن. ۽ راشد جو تجربو صاف ۽ چٽو پيو نظر اچي. ڪيترائي ماڻهو وڏيون وڏيون ڳالهيون ڪندا آهن، پر وقت جا لاها چاڙها، ڪين ڪيل ڳالهين ۽ واعدن تان ڦيرائي ڇڏيندا آهن، ان ۾ انهن جو ڏوهه نٿو چئي سگهجي، پر مشڪلاتن سان مهاڏو اٽڪائڻ به، جهڙي تهڙي جو ڪم نه آهي. گهڻن جا نظريا ۽ خيال مايوسيءَ ختم ڪري ڇڏيا ۽ هو چپ ڪر ويهي رهيا. اهو سمجهي ته منزل هاڻي ڪونه ملندي، اجايو وقت جو ذيان چو ڪجي؟ مگر ڪجهه اهڙا مسافر به هوندا آهن، جن جي يقين کي ڪوبه طوفان لوڏي ناهي سگهندو. ۽ هالار جهڙا حوصلا بلند ڪري منزل جي طرف وڌندا رهندا آهن، صرف ان اميد جي سهاري، ته هڪ ڏينهن نيٺ منزل کي ماڻي وٺبو. اها سچائي ئي انسان کي مشڪلاتن ۾ سهارو ڏيندي آهي، جنهن ڪري ذهن ۾ پيچ ڊاهه نه ٿيندي آهي.

جيئن رسيلو بول ٿيندو ٿو وڃي،
پُرڪشش ماحول ٿيندو ٿو وڃي.
جيئن سَخا محبوب جي پئي ٿي وڌي،
تيئن ڪشادو جهول ٿيندو ٿو وڃي.
(14)

جيئن جيئن گفتگو ۾ مستي پرجندي ٿي وڃي، تيئن تيئن ماحول خوبصورت ۽ وڻندڙ ٿيندو ٿو وڃي. محبوب جون نوازشون به ماڻهوءَ کي مست ڪريو ڇڏين، سانوڻ جي بادلن جيئن دل ۾ گجگوڙ ٿيو پونِ. سوچون سرهيون ٿيو وڃن، روح محو رقص ٿيو پوي. ۽ دل به وڏي ٿي پوي، عشق جو عرفان به، معراج بخشي ٿو ڇڏي. هن شعر ۾ به حواسن کي لطف ڏيندڙ متحرڪ عڪس شامل آهن. جيڪي شعر جي جماليات کي نکيري نروار ڪري رهيا آهن.

ڪاڪ منجهان ٿي خاڪ اڏامي،
راڻا سپ هِيسايل آهن. (15)

بي روزگاري به وڏي بيماري آهي. جنهن ديس جي واسين کي ڏٽن، آسرن ۽ دلاسن جي درياءَ ۾ ٻوڙيو ويو هجي، اُتي ڪير ڪَرُ ڪڍي ڳالهائيندو؟ جتي پوتار جا پاليل ڪتا ڪارين ۾ گهمندا هجن، ۽ پڙهيل نوجوان سياستدانن جي پويان پيا ڊڪندا هجن، جتي ايمانداريءَ کي ڦاهي تي چاڙهيو ويو هجي، جتي ڪوڙن کي ڪلنگيون ٻڌل هجن. اُتي مايوسيءَ جي رج ڪان سواءِ ٻيو ملي

ته چا ٿو سگهي.؟ هن شعر ۾ به انتقالي مشاهدي وارا متحرڪ عڪس ڪم آيل آهن.

غير متحرڪ عڪس: هنن لفظن ۾ ئي ڳالهه چٽي ۽ پڌري پٽ لڳي پئي آهي ته، بنا چر پر جي خاموش سانت وغيره غير متحرڪ عڪسن لاءِ جمشيد لکي ٿو ته:

”اهڙا عڪس جن ۾ جنهن جو به ذڪر ٿيل هجي، جيڪو به منظر چٽيل هجي، اهو بلڪل به حرڪت ڪندڙ نه هجي، قبرن وانگي خاموش هجي. ۽ ان ۾ چُرپُر نه هجي، جن کي پڙهي اهو محسوس ٿئي ته هنن ۾ ساهه ئي ڪونه آهي. ۽ بي جان آهن، هي غيرمتحرڪ عڪسن (Static images) جون نشانيون آهن“.(16)

هاڻي راشد جي شاعريءَ ۾ ڏسجي ته غير متحرڪ عڪسن ڪيئن ڪم آندل آهن؟

ماڻ جي ماحول ۾ ڪو ولولو پيدا ڪجي،
ذوق خاطر زندگيءَ ۾ زلزلو پيدا ڪجي،
موتَ سان سعيو ڪري، اڪيون ملائي ٽا ڏسون!
(17)

حوصلا ۽ ولولا پيدا ڪرڻ لاءِ نند ڦٽائڻي پوندي آهي، ۽ ڪي اهڙا گيت تخليق ڪرڻا پوندا آهن، جن جا ٻول ٻرندڙ شعلا هجن، جن جا خيال خلائن کي پر ڪرڻ جو عزم رکندا هجن، جن جي آڏو موت به ڪا معنيٰ نه رکندو هجي. ان سان اکيون ملائي هلڻ وارا انسان ضرور ڪاميابيون ۽ ڪامرانيون ماڻيندا آهن. هن شعر ۾ غير متحرڪ عڪس آهن، جن کي متحرڪ ڪرڻ لاءِ جذبا بيقرار پيا ڏسجن. ۽ زلزلا پيدا ڪرڻ لاءِ بيچين هجن.

جڻ ته آهي راڄ تي، راڪاس جو پاڇو پيو،
موت جهڙي ماڻ ۾، ڪا زندگي پيدا ڪريو!
(18)

هن شعر ۾انتقالي مشاهدي وارا غير متحرڪ عڪس ڪم آيل آهن. جن ۾ نصيحت، ۽ اُتساهه پريل آهي. جڏهن ڪوئي مايوسيءَ جي حالت ۾، اچي هيٺ ڪنڌ ڪري ويهي رهندو آهي، ان وقت دنيا ۾ صرف اداسيءَ جا پاڇا پيا نظربا آهن، ۽ هر طرف اونده انڌوڪار پئي پسجندي آهي، اهڙي عالم ۾ ڪنهن سهاري جي سخت ضرورت هوندي آهي ۽ ڪنهن سچي سورهيه ليڊر کي اکيون تلاش

پيون ڪنديون آهن. ان وقت ۾ راشد جي شاعري ان خال کي پر ڪرڻ لاءِ حوصلا افزائي جو ڪم ڏيندي آهي، جنهن ۾ اتساهه سان گڏ معيار به آهي، راڄ تي راڪاس جو پاڇو پوڻ مايوسي جي علامت آهي، ان موت جهڙي ماٺ ۾ زندگي پيدا ڪرڻ جي ڳالهه ڪاميابي طرف وڌڻ جي علامت آهي، ته ڇا به ٿئي پر چپ ڪري ناهي ويهڻو، ماٺ معنىٰ موت آهي، ۽ زنده دل انسان ان ماٺ کي زندگيءَ ۾ تبديل ڪري ڇڏيندا آهن.

پاڻيءَ ڪان سوا وئي آهي سُڪي،
وڻراهه هئي جا واهن سان.
(19)

هن شعر ۾ افسوس جو اظهار ٿيل آهي، ۽ ماضيءَ جا منظر چٽيل آهن. جن کي حال جو حال ڏسي، ياد ڪيو ويو آهي. ۽ اهو به ٻڌايو ويو آهي ته، جيڪڏهن پنهنجي شين جو، پنهنجي وقت جو، پنهنجي گهر جو پنهنجي پاڙي جو، پنهنجي ڳوٺ جو، پنهنجي شهر جو، پنهنجي تعليم جو، پنهنجي صحت جو، قوم جو ۽ پنهنجي وطن جو خيال نه ڪندؤ ته، اها ئي حالت ٿيندي جيڪا واهن سان وڻراهه جي ٿي آهي. هن شعر ۾ پڻ غير متحرڪ عڪس ڪم آيل آهن.

ماٺ به اهڙي سنڌي سوڍا،
جيئري جڻ ته قبر ۾ آهيون.
(20)

هن شعر ۾ غير متحرڪ عڪس موجود آهن. جن کي معياري لهجي ۾ ڪم آندو ويو آهي، سنڌي ماڻهو بهادر، اڙٻنگ، ٻي ڏيا، دودي سومري، درياءَ خان، شاهه عنايت، شاهه بلاول، سچل سرمست ۽ شاهه لطيف جي فڪر جا وارث، جو ماٺ ڪري ويهندا ته، پوءِ ظاهري ڳالهه آهي، ته جيئري ئي قبر ۾ پاسندا، مٿين شعر ۾ ولولو پيدا ڪندڙ ميار آهي، جيڪا رت کي رقص ۾ آڻي ڇڏيندي آهي. ۽ ماٺ جي ماحول ۾ باهه جا شعلا ڀڙڪي پوندا آهن. سنڌي ماڻهو سر ته ڏئي سگهي ٿو، پر سانت نٿو ڪري سگهي، ها جان ڏئي جوش ڀڙڪائي ٿو سگهي ۽ پنهنجا نظريا بچائي ٿو سگهي، پر جيئري قبر ۾ رهڻ واري چپ نٿو ڪري سگهي. راشد جي هر شعر جيان هي شعر به اُتساهيندڙ ۽ اپاريندڙ خيال سان سيگاريل آهي.

حوالا

1. جويو، تاج، ”جديد سنڌي شاعريءَ ۾ اهڃاڻ ۽ عڪس“ مرتب، چانڊيو، جامي، ڪلاسيڪي ۽ جديد سنڌي شاعري، ڪراچي، سنڌيڪا، 2007ع، صفحو، 516
2. (راشد مورائيءَ جي پٽ شاهه لطيف ۽ حاڪم گل مهر کان تاريخ 2016/05/15ع، بروز آچر بوقت 7:30 کان 9:00تائين صبح جو موبائيل ورتل انٽرويو)
3. جمشيد، ”سرمد چانڊيو جي عڪسي شاعريءَ جو تنقيدي ۽ تحقيقي جائزو“ مونوگراف، ايم.اي سنڌي،SALU 2010ع، صفحو، 41
4. مورائي، راشد، ”ڪافيون، گيت، غزل“ سانگهڙ، المهراڻ فائونڊيشن، 2008ع، صفحو، 80
5. ايضاً، صفحو،31
6. ايضاً، صفحو، 145
7. مولائي شيدائي، رحيمداد خان، ”جنت السنڌ“ ڪراچي، سنڌيڪا، 2015ع، صفحو، 224
8. مورائي، راشد، ”ڪافيون، گيت، غزل“ سانگهڙ، المهراڻ فائونڊيشن، 2008ع، صفحو، 155
9. ايضاً، صفحو، 172
10. ايضاً، صفحو، 200
11. ايضاً، صفحو، 224
12. ايضاً، صفحو، 240
13. ايضاً، صفحو، 281
14. ايضاً، صفحو، 285
15. ايضاً، صفحو، 311
16. جمشيد، ”سرمد چانڊيو جي عڪسي شاعريءَ جو تنقيدي ۽ تحقيقي جائزو“ مونوگراف، ايم.اي سنڌي،SALU 2010ع، صفحو، 39
17. ايضاً، صفحو، 83
18. ايضاً، صفحو، 222
19. ايضاً، صفحو، 231
20. ايضاً، صفحو، 238